

DIN ARHIVA LUI TEODOR BĂLAN (II)

Harieta Mareci

Considerând că fiecare lucrare semnată de Teodor Bălan e parte a unei construcții ce se cere reconsiderată, continuăm demersul nostru restitativ, privitor la manuscrisele păstrate – în fondul documentar care-i poartă numele – la Arhivele Naționale Istorice Centrale din București.

Dosarul nr. 12 cuprinde note pentru un articol sau studiu care ar fi trebuit să poarte titlul *Spiritul revoluționar în familia Eminescu*. Se pare că aplecarea istoricului către acest subiect n-a fost una întâmplătoare. O mărturisesc, de altfel, *documentele bucovinene* inserate, pe parcursul anilor, în mai multe volume, și care fac trimitere la neamul leminovicilor sau Eminovicilor. Alte informații asupra amintitei familii pot fi exploatate din materialul de arhivă pe care Bălan l-a avut la dispoziție, ca unul care răscolise și studiasse, decenii la rând, actele adunate în depozitele din țară și din străinătate¹. Numai că, socotind drept "mai utilă" și "mai de actualitate" sarcina întocmirii unor instrumente de lucru – de felul colecțiilor documentare – el a lăsat pentru "mai târziu" valorificarea acestor elemente într-o altă formulă: una de tip monografic.

Mai mult, între filele aceluiași dosar, se găsește două adnotări interesante: *Nobilii poloni...Eminovici, Murguleț² și Burlă³ 1860-I...N. Eminowicz⁴*. Nu știm care vor fi fost „jaloanele” cercetării pe care Bălan și le-a stabilit la momentul respectiv și nici ce intenții avea el. Poate că *Spiritul revoluționar în familia Eminescu* ar fi trebuit să fie începutul unei lucrări despre Eminescu, care să strângă într-un oarecare număr de pagini câteva din urmele scrise ale ascendenților poetului (și nu e vorba doar de etimologia patronimică⁵, ci și de statutul ori prestigiul social al Eminovicilor⁶ ca și de implicarea acestora în soluționarea unor conflicte locale). Proiectul, din nefericire, a rămas nerealizat, materialul de față dezvăluind doar rodul unei cercetări fie fragmentare, fie nefinalizate.

Dincolo de carențele evidente în lucrare, de ușoarele forțări în interpretarea unor aspecte sau de lipsa aparatului critic (toate acestea conducând la concluzia că autorul nu pregătise textul pentru publicare), *Spiritul revoluționar în familia Eminescu* rămâne un prilej de-a evidenția ineditul informației. Iată de ce am preferat să prezentăm, în forma manuscrisă, documentele ce însoțesc lucrarea.

SPIRITUL REVOLUȚIONAR ÎN FAMILIA EMINESCU

Se știe că M. Eminescu a fost un revoltat împotriva nedreptății sociale și a abuzurilor regimului de pe vremea sa. Făcându-și studiile în străinătate, el a văzut alte stări de lucruri, alte aspecte politice și a luat contact cu literatura socialistă. Întors acasă, el nu putea aproba corupția, nesfârșitele cancanuri și puternicele intrigi, prin care se diriguia politica țării sale, pentru care el găsea o singură soluție: transformarea ei radicală prin înlăturarea orânduirii existente, pe cale revoluționară:

*„ Zdrobiți orânduiala cea crudă și nedreaptă,
Ce lumea o împarte în mizeri și bogați,
Atunci când după moarte răsplătă nu v-așteaptă
Faceți ca-n astă lume să aibă parte dreaptă,
Egală fiecare și să trăim ca frați!”*

Totodată, Eminescu cerea pedepsirea necruțătoare a vinovaților care au pricinuit nenorocirea poporului.

*"Cum nu vii tu, Țepeș Doamne, ca punând mâna pe ei,
Să-i împarți în două cete, în smintîți și în mișei
Și în două temniți large cu de-a sila să-i aduni,
Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni."*

La citirea acestor versuri se impune întrebarea, dacă această structură sufletească a lui Eminescu a fost numai urmarea revoltei sale împotriva stării de lucruri din patria sa sau a fost o moștenire primită de la înaintașii săi permanent nemulțumiți cu situația lor și cea a semenilor lor.

Se pare că revolta sălășluită în sufletul său care l-a făcut s-o eternizeze în versuri nepieritoare, n-a fost numai expresia nemulțumirii sale individuale, ci un patrimoniu sufleteșc moștenit din bătrâni.

În rândurile care urmează se va arăta, că unii înaintași ai lui Eminescu, dacă nu chiar toți, se găseau în fruntea unei mișcări de răzvrătire împotriva celor care îi împiedicau pe ei și pe semenii lor să-și ducă traiul normal, îndestulat.

Călineștii lui Cuparencu de lângă Suceava, satul de origine al familiei Eminovici, fusese stăpănit pe timpul încorporării Bucovinei la Austria de Ienachi Cârste și de Gheorghe și Luca, fiii lui Ioan Cuparencu. Cu ocazia delimitării acestei moșii din anul 1783 li s-a aprobat țăranilor, pentru nevoile lor, un imaș, pe care însă cu timpul aceștia l-au transformat în pământ arabil. La rugămintea lor au primit alt imaș, zis Poiana lui Hordugan. Această poiană nefiind îngrădită, vitele țăranilor pășteau și pe imașul proprietarilor moșiei. Această situație a ținut până la anul 1831, când proprietarii și-au separat imașul lor, săpând șanțuri în jurul lui. Țăranii, văzându-se strămutați și sprijinindu-se într-o stare de lucruri care dăinuise mai bine de două decenii, s-au revoltat, îndepărtând șanțurile și umplându-le cu pământ.

De aici a pornit conflictul țăranilor din Călinești cu proprietarii moșiei. Țăranii au fost dați în judecată pentru tulburare de proprietate. Procesul s-a deschis la 1837 la Judecătoria districtuală din Suceava. Între țăranii în procesuați, 23 la număr, se găsea și Vasile Eminovici, scris în acte cu Ieminovici. Fiind cel mai de seamă între ei, el a dat răspunsurile. El a susținut că țăranii din Călinești au fost în drept să îndepărteze șanțurile săpate recent de proprietari, întrucât, dată fiind folosirea îndelungată, ei au devenit coproprietarii imașului disputat.

Fiind însă vorba de o moșie boierească, Judecătoria din Suceava își declină competența. De aceea dosarul a fost deferit Tribunalului din Cernăuți, zis "Forum Nobilium", unde cazul s-a luat în dezbateri în Decembrie 1838. Frații Gheorghe și Luca Cuparencu au declarat că sînt în drept să dețină Poiana Hordugan, întrucât sînt singurii proprietari ai ei. Însă țăranii au fost de părere contrară. Purtătorul lor de cuvânt Vasile Eminovici a susținut că imașul nu este proprietatea exclusivă a boierului, ci este averea comună a acestuia și a țăranilor, care s-au și servit de el timp de câteva decenii. După o dezbateri mai îndelungată s-a pronunțat ședința: S-a dat dreptate țăranilor, ei putându-se servi de imaș în toată întinderea lui. Cheltuielile de judecată urmau să se achite de ambele părți. Sentința a fost înmănată lui Vasile Eminovici.

Țăranii s-au dat mulțumiți cu sentința pronunțată, dar au refuzat să contribuie la plata cheltuielilor de judecată, ei fiind partea câștigătoare. Nu se știe dacă au înaintat recurs în această chestiune.

Un timp a domnit pacea. Dar în anul 1848, când locuitorii din Călinești au fost luați la corvoadă, vitele lor au fost alungate de pe imaș, iar acesta a fost îngrădit prin noi șanțuri. Dar anul răzmeriței de la 1848, care ține cu intermitențe până la 1850, n-a fost potrivit pentru deslănțuirea unui proces. De abia după liniștirea spiritelor și emanciparea țăranimii din Bucovina, țăranii din Călinești au redeschis procesul, cerând aplicarea sentinței din 1838 și retrocedarea imașului lor confiscat. Între țăranii reclamânți se găsea și un Ion Eminovici, care neștiind scrie, a semnat cererea apăsând degetul pe semnul crucii.

Deși sentința nu s-a păstrat, totuși se poate bănuî, fiind vorba de o res indicată, că locuitorii au primit imașul, ceea ce reiese și din întâmplările care au urmat. Frații Cuparencu n-au acceptat sentința, creând locuitorilor fel de fel de dificultăți. Astfel aceștia au fost siliți să se

adreseze din nou justiției. La 1859 ei au înaintat un protest semnat între alții cu apăsarea degetului pe semnul crucii de același Ion Eminovici. Dar din pricina evenimentelor politice care au urmat, protestul n-a putut fi luat în desbatere. Căzul a fost reluat la 1861, făcându-se de cătră o comisie măsurătoarea la fața locului. Purtătorii de cuvânt ai locuitorilor au fost Ștefan Nicșan și vajnicul Ion Eminovici. Comisarii par a nu fi procedat corect, ceea ce l-a făcut pe Nicșan să vocifereze și în urmă să părăsească zgomotos cancelaria comunală, trăgându-l de mânecă și pe Ion Eminovici, ca să facă la fel.

E de presupus că procesul s-a terminat cu încheierea unui compromis.

Din cele relatate reiese că în fruntea nemulțumirilor din Călinești s-au găsit doi membri ai familiei Eminovici, la început Vasile, iar pe urmă Ion Eminovici.

Știm că moșul lui Mihail Eminescu s-a chemat Vasile, mort la 20 februarie 1844. Întrucât Vasile Eminovici din proces nu mai apare după această dată fiind înlocuit cu ruda sa Ion Eminovici, trebuie presupus că Vasile Eminovici răzvrătitul este identic cu moșul lui Mihail Eminescu.

După aceste antecedente se impune întrebarea, dacă Mihail Eminescu a fost un revoltat numai din pricina stărilor politice din patria sa sau mai mult, din cauza structurii sufletului său, care îl mână spre critică, spre opoziție, spre revoltă. Se va susține deci că Eminescu a fost un revoltat în rîndul întâiu din pricina predispoziției spre o poziție a sufletului său care îl făcea să-i deteste pe unii din contemporanii săi și să critice în măsura talentului său, când în poezie, când în proză, stările politice din țara sa.

NOTE:

¹ Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, Vol. I-VI, Cernăuți, 1933-1942;

² Familia Murguleț, vechi răzeși, proprietari ai "moșiei Ipotești";

³ Vasile Burlă, Directorul Liceului Național din Iași, membru al Societății "Junimea".

⁴ Nicolae Eminovici (1843-1884), fratele poetului.

⁵ Teodor Bălan amintește cele două forme ale numelui: Eminovici și Ieminovici. În condica parohială de la Călineștii lui Cuparencu, pentru anii 1815-1851, numele familiei este Iminovici, Iaminovici și Eminovici (apud. *Eminescu în documente de familie*, ediția Gh. Ungureanu, Editura Minerva, București, 1977, p. VI)

⁶ Vasile Eminovici (1780-1844), dascăl de biserică, dar și dascăl al copiilor satului Călineștii lui Cuparencu, bunicul poetului; Ioan Eminovici (1816-1877), vornic și epitrop în Călineștii lui Cuparencu, unchiul de frate al poetului.

Ioan Cuparencu + 1809. Kinder: Georg, Luca, Sandachi, Do-
chita n' Maria.

Die unteren Caluși, haben nach beiderseitigen Abgrenzung vom
1783 eigene Kulturrechte, doch in allerfeld neuansetzt. Darauf sollten
ihnen gestattet auf einer Waldblocke zu weiden. Weiterverleihen aber
auf Verdruss der Weiden, was bis 1831 geschah. Darauf nach Unt.
1835 vertrieben n' Schanzen gegraben. Die Gesellschafter werden mit
Haken Schanzen in Diana Hordogan

angeklagt sind 23 Kulturanen darunter: Vasil Jeminovici
1837 Protokoll 1837 Unt.

In Namen der Kulturanen untersch. 3, darunter Vasil Jeminovici
Diesen Kulturanen sind
Kulturanen des Hason Jenaki Căste: Vasil Jeminovici

Landrecht vom 1838 7/2: Die Kläger Georg n' Luca Cupe-
reanu verurteilt zum Verzicht des Weides. Urteil für Hason
verklagt n' Vasil Jeminovici der Verzicht des unteren
Jugendschild
Gemeinschaften zum 1/2 fikt. Unt. n' da Urteil am Unt. Kaus
Jugend.

Dagegen 1858, das Hason Luca n' J. Cuparencu 1848, und
sie mit Vorspann wegwaren, ihre Kinder n' Frauen von Weidenreg-
sehaft. Eine Bittet Gericht zum Verzicht Weide n' anstalt der Kulturanen
Juchuen n' a. Ioan Jeminovici (mit Weiden)

Le Hason Jaron Kuparencu, Kaparincu, Kuparencu

1859 27/2 Jeminovici: + Ioan Jeminovici

1861 23/X: Prot. aufnahme in Caluși. In Namen der Hason Stefan
Nicsan n' Ioan Jeminovici, sprach Nicsan, Jomans-
brücke, verließ Lokal n' Juchuen n' den J. E. am Feld
unterschieden

In Waldsachen zeichnet im Namen der Gemeinde
Calusch: Ein Cupareu 10

25/X 1857 Swan Eminowicz (mit Kreuz, konnte nicht
schreiben) neben anderen 3: Theodor Swansky,
Färel Munkian u. Michailo Futa.

=

1859 4/8 wegen Gebärlösz zeichnet eine Vollmacht u
neben anderen drei

Swan Eminowicz (+)

Ein Swan Eminowicz gewählt zum Bevollm. d. Gk

In einem Vquis stl. Hausausweise in Calusch/Ky
nach 1848 - vom 1871.

la Nr 27 Swan Eminowicz, lebt aus Gutachten des Baron
Johann Cäster

=

Über Adel in Polen u. Bukowina

11

ork. Spis = Korkowski, Spis herów i spis nazwisk szlacheckich Pols-
kiej (Namenverzeichnis des poln. Adels) Lemberg 1857
1 Bd.

Recept szlacheckiej galicyjskiej i bukowinskiej (Verzeichnis
des Adels von Galizien u. der Bukowina, Lemberg 1857 =
= Adelsmatrikel für Galizien. =

Herbarz rodzin szlacheckich Królestwa polskiego, 1853.
nur ein Band erschienen

(Lugalek)

Samowiski B. Spis osób które ujęto w spis ogólny wój-
nowych Królestwa 1794 (Verzeichnis der Personen, die 1794 in der kriegs-
nehmen des Kos. Oberstigten)

Über Lugalek in Polen

13

Malachowski Piotr: Spis nazwisk szlacheckich w Królestwie
polskim (Sammlung der Adelsnamen im Kongr. Polen)
Luek 1790 1 Bd.

Kuropatnicki Ewaryst Andrzej: Wzrost i rozwój
szlacheckim (Nachricht über das Adelsleben, Warschau
1799 1 Bd.

Świecki Karol: Korona Polska (Die Krone Polens)
Lemberg 1728-43. Wzrost i rozwój Adla Herbarz polski (Polnisches
Adelsbuch Leipzig 1839-46, 10 Bde. 38 u. 2.

eruații; 1861, Decembrie 13. c.m.

19

mi în albumul lui Adanastie Procopovici Teolog.

Într-o zi pe la trei ore după amiază și călătorii
de pe aici - încoace? Tu știi, că mi vorbire,
până ce mă voi reîntoarce și ne vom în-
fili, și până atunci ite. Și la despăr-
țirea noastră un rămas bun dormi
și sperind tot odată: Să-mi rămâi amic
și frate, - să-ți rămâi amic și frate, pe-
cun am fost și până acum!

Al tău sincer și vecinic amic și
frate V. Burlă

Ferricks-Spelga Emiliana: Die polnischen Stamm-
wappen, ihre Geschichte und ihre Lage.

Hamburg, Verlag von Henri Grand 1904

p 24: Dolga (Emmocić): In Blauem Felde ein Silbernes
nach unten geöffnetes Hufeisen, oben besetzt mit einem goldenen Län-
derkreuz, in der Öffnung des Hufeisens ein silberner gestürzter Pfeil,
dessen Spitze hervorragt. Helmschmuck: Ein Geierflügel, von
links nach rechts von einem silbernen Pfeil durchschossen.

Impog: In dem Kriege des Kays Boleslaw Korybutowicz (1102-1125)
gegen die Preussen schloß ein Ritter Dolga des Wappens Polbog
aus einem Hinterhalt so glücklich, daß er den Fürsten Preussen
von Pferde Lohle, dessen bestürzte Leiche dann von den Preussen
mit Erfolg gefangen wurden. Als Belohnung

Czernowitz, 10. September 1861.

20

Schreib in alburnum ein atamanie Procopovici
Geolog.

Nur der genießt die Freiheit und das Leben,
der täglich sie erobern muss.

Ja wohl, aber des steten Kampfes wird man
ermüdet — wenn man die Früchte der geistlichen
Eroberung vermisst — doch satt und überdün-
stet. Phrasen bedeuten nichts. Nur der reelle Mensch
genießt die wahre Freiheit, wenn ihm soc. l.
infolge irgend einer guten Brunnengrube
gegeben ~~sind~~ sind, weil er jeden guten Fort-
schritt in welcher immer Richtung auch sehr
gut zu benutzen versteht.

V. Hurla.